

Т. А. Желюк

**ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ
ПРОГНОСТИКИ ДЛЯ ПЕРЕДБАЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ В УПРАВЛІННІ
ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Світогосподарські процеси, учасником яких є Україна, актуалізують сьогодні питання дослідження динаміки розвитку економічних систем, прогнозування економічних циклів, системного аналізу інституційних, економічних, соціальних, науково-технічних процесів, теоретичного осмислення проблем, які їх супроводжують і динамічно змінюються, та модернізації механізмів їх вирішення. В науці напрацьовано арсенал методів та підходів, які дозволяють передбачати та протидіяти економічним кризам, починаючи від «теорії коловороту» Полібія та Сима Цяня (II ст. до н.е.); теорії триєдиного ядра статичної, циклічної динаміки та соціогенетики М. Кондратьєва, П. Сорокіна, О. Чижевського (XX ст.), яка заклала основи коеволуційного суспільного розвитку (при цьому статика допомагає виявити структуру прогнозованого об'єкта, циклічна динаміка дає можливість передбачити зміну циклів та їх фаз, соціогенетика дає можливість виявити спадкоємне ядро (генотип)) [1]; теорії закономірності циклічної системної економічної динаміки М. Туган-Барановського (1894 р.), в основі якої покладені промислові кризи, їх вплив на соціальну сферу та механізми подолання їх за допомогою активізації соціальної політики та гармонізації диференційованих суспільних витрат [2]; теорії антикризової політики Дж. М. Кейнса (1929—1933 рр.) і його adeptів, і закінчуючи сучасними моделями: теорією наукових революцій Томаса Куна [3], геополітичною теорією Рендала Колінза [4], теорією циклічної природи глобальних економічних і соціально-політичних процесів І. Валлерстайна, Дж. Модельські, К. Полані й ін. [5]. Питанням використання інструментарію прогностики для передбачення економічних криз приділяють увагу у своїх працях і вітчизняні вчені та економісти, серед них Барановський О. І., Горбатенко В. П., Жаліло Я. А., Кузьменко В. П., Коваленко Г. М., Машенко Е. В., Лясота Л. І., Панасюк Б. Я., Розумний М. М. та ін. У зв'язку із нинішньою економічною кризою постає логічне запитання: чому існуючі прогнози, моделі аналізу ризиків не допомогли попередити, передбачити, визначити нас-

лідки кризи? Багато економістів вважають, що трансакції глобальної фінансової системи, які стали причиною сучасної фінансової кризи, базуються на ненадійних прогнозах, а нестійкість ринку неможливо ні передбачити, ні ліквідувати [6].

Тому в рамках даної наукової публікації вважаємо за необхідне обґрунтувати концептуальні підходи до використання інструментарію прогнозування у передбаченні, економічних криз у довгостроковому розвитку національної економіки.

Насамперед необхідно говорити про запобігання потенційній кризі. Це дає можливість підготуватися, проаналізувати ситуацію і розробити план реагування, і при державному втручанні — значно збільшити вірогідність успішного вирішення проблеми. Впродовж останніх років багато міжнародних організацій докладали зусиль для розвитку й удосконалення своїх можливостей у галузі передбачення та запобігання кризам. Наприклад, ООН створила власну Систему раннього гуманітарного запобігання, Європейська комісія створила Мережу запобігання конфліктам, НАТО використовує технологію раннього запобігання кризам у рамках забезпечення безпеки розвитку, Світовий банк працює сьогодні над розробкою сценаріїв запобігання кризовим явищам. Так, Комісія з економічного зростання й розвитку Світового банку, проводячи напередодні кризи світ-системний аналіз, виділила 13 країн, які мали сталі темпи економічного зростання протягом 25 років до 7 % [8]. У цій групі виявилися країни із різним рівнем розвитку, на кшталт Австралії, Ірландії, Оману, Ботсвани, Бразилії, Південної Кореї, Сінгапуру, але для них було виокремлено спільні риси, які склали національну формулу успішного розвитку: 1) максимальне використання переваг відкритої економіки та активне залучення у світове господарство; 2) підтримка макроекономічної стабільності; ринковий розподіл ресурсів; 3) висока норма заощадження та довгострокових інвестицій; 4) наявність національного консенсусу з приводу довгострокових цілей розвитку і координації їх досягнення, від укладення пакту між партіями в багатопартійних суспільствах до підписання публічного соціального контракту на 10—20 років, що дозволяє незалежно від уряду безупинно працювати над реформою, кардинально не змінюючи стратегії розвитку країни. По суті виокремлені Світовим банком спільні риси є так званим неписаним правилом, яке в рамках національної площини може стати ключем успішного довгострокового розвитку.

Слід відмітити, що запобігання кризовим процесам — це не одноетапний захід. Він повинен передбачати низку процедур:

1. Розпізнання та оцінку кризи, ризику або загрози, екстраполяцію можливих проблеми через розробку стратегічних матриць розвитку¹, які можуть передбачати зони прискорених та уповільнених змін, наявність інерції та маятникових інверсій. Науковці виділяють кілька підстав для виникнення кризи: за характером — проміжні, часткові, структурні, галузеві, секторні кризи; за об'єктами циклічного розвитку — економічні, соціальні, політичні, екологічні і т.п. кризи; за характером виникнення — кризи, що передують новому етапові в розвитку системи, кризи як законотвірною повторювана фаза циклу, кризи як випадковий результат (стихийне лихо, війна і т.п.); за тривалістю — короткострокові, середньострокові, довгострокові кризи [10, с. 12—15]. Як правило, кризи взаємодіють, впливаючи одна на одну, співпадаючи за часом, рефлекторно доповнюючи одна одну посилюючи негативні руйнівні тенденції. Криза як явище переживає кілька стадій у своїй динаміці: латентний; прихований період, період обвалу, підчас якого вступають у боротьбу елементи наступної системи, порушується стабільність і зростає інтенсивність варіантів розвитку підсистеми; період пом'якшення кризи, створення передумов для її подолання, переходу до фази депресії, яка забезпечує тимчасову рівновагу між старою і новою системами [10]. Стосовно ризиків, які можуть мати істотний вплив на динаміку соціально-економічного розвитку, то власні розвідки серед основних дозволяють виділити: ризики порушення інституційної рівноваги (недостатні інституційні інновації, відсутність єдиної стратегії довгострокового розвитку), ризики зарегульованості економіки, ризики уніфікації національних норм та стандартів у результаті надмірної експансії міжнародних стандартів, ризики ізоляції у глобальному і європейському соціально-економічному, політичному, гуманітарному просторі, що може призвести до автаркії та відходу від демократичних принципів розбудови національного суспільства, від процесів світового технологічного прогресу.

2. Формування переліку «критичних» значень показників, які детермінують довгостроковий розвиток (показники конкурентоспроможності, ноосферизації, інноваційно-інвестиційної активності, макроекономічної безпеки, показники результативності використання прогнозно-планового інструментарію, а також показники, які можуть створити суттєві макроекономічні ризики —

¹ Стратегічні матриці були розроблені Інститутом економічних стратегій Росії з врахуванням довгострокових (80 років) та зверх довгострокових циклів (400) років і використані для прогнозування розвитку Східних цивілізацій [9].

рівень тінізації економіки, якість державного управління, податкове навантаження і т.п.) та контроль за їх зміною.

3. Розробку ефективних засобів запобігання кризовим явищам, які б опиралися на ефективну методологічну базу прогнозування, та були направлені на дотримання основних макроекономічних пропорцій. Серед аналітично-прогностичних методик, які доцільно використовувати в умовах невизначеності доцільно виділити множинні моделі невизначеності в рамках мінімаксного підходу, метод сценарування, метод Дельфі, моделі багатофакторної невизначеності, дисперсійний аналіз з використанням коефіцієнтів варіації формальну систему узагальнюючих функцій для комбінованої стохастичної та нечіткої невизначеності [11].

Врахування даних пропозицій в управлінні національною економікою дозволить попереджати негативні тенденції, сприятиме динамічному розвитку та закріпленню конкурентних позицій України в світовому господарстві.

Література

1. Материалы V Кондратьевских чтений. — М.: Международный фонд Н.Д. Кондратьева (МФК), 1997. — С. 385–387).
2. *Кузьменко В.П.* Соціогенетичні ризики: можливості передбачення циклів суспільного розвитку. Електронний ресурс. Режим доступу: www.niisp.gov.ua/content/articles/files/kuzmenko_publication1-83a39.pdf
3. *Кун Томас.* Структура наукових революцій. — К.: Port-Royal, 2005. — 228 с.
4. *Аузан О.* Національна формула модернізації// Західна аналітична група. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://polit.ru/lectures/2009/10/16/auzan.html/>
5. *Рендал Колінз.* Передбачення у макросоціології. Випадок советського колапсу // Незалежний культурологічний часопис. — № 39. — 2005.
6. Теорія і практика політичного аналізу і прогнозування. Збірник матеріалів / За ред. М. М. Розумного. — К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2006. — 34 с.
7. *Крепкий Л. М.* Регулирование экономических циклов — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. — 183 с.
8. Офіційний веб-сайт Світового банку. Режим доступу: www.worldbank.org.
9. *Кузык Б. Н. Яковец Ю. В.* Цивилизации: теория, история, диалог, будущее. — М.: ИНЭС, 2008. — Т. II. — Гл. 17, 19.
10. *Мащенко Е. В.* Сучасні моделі прогнозування економічних криз // Зб. наук. праць вчених. — Вип. 34. — К.: ІСЕМВ НАНУ, 2002. — С. 107—112.

11. Глонь О. В. Моделювання та оптимізація систем керування в умовах невизначеності; Камінський А. Б. Моделювання фінансових ризиків: Монографія. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. — 304 с.

УДК 338

В. М. Жупаненко

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ІНФРАСТРУКТУРИ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В АНТИКРИЗОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ЕКОНОМІКИ

Інфраструктура фінансового ринку є однією з важливих складових інфраструктури національної економіки. В даному випадку фінансовий ринок включає такі елементи, як банківську сферу, ринок цінних паперів, ринок фінансових послуг (страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки тощо). В сучасній вітчизняній та зарубіжній науковій літературі виділяють широке та вузьке розуміння фінансової інфраструктури та її елементів і функцій.

У результатів функціонування інфраструктури зменшується час проведення операцій учасниками ринку, а також витрати, що пов'язані з ними, а відтак й витрати обігу, що в свою чергу призводить до вивільнення ресурсів учасників ринку для їх ефективнішої роботи. Цей постулат дає можливість визначити інфраструктуру як витрати, що пов'язані з проведенням трансакцій у межах загальних умов розвитку суспільного виробництва, що мають за мету створення передумов для розвитку приватного капіталу через вирішення організаційних проблем.

Термін інфраструктура пройшов певний історичний розвиток. Сам термін інфраструктура (від лат *infra* — під, нижче та *structure* — будівля, розміщення) вперше було використано в працях західних економістів у 40-х роках ХХ ст. За твердженням П. Самуельсона першість впровадження в економічну науку терміну «інфраструктура» належить П. Розенштейн-Розану, який використав його у роботі «Місце та роль інфраструктури в розвиненому та суспільстві, що розвивається» [1]. Ним пояснювалась необхідність виникнення інфраструктури як потреби у формуванні ефективного середовища взаємодії ринкових суб'єктів, що необхідно було для того аби приватна промислова база була здатною зроби-